

**PETER BICHSEL'İN SAN SALVADOR İLE
GABRIELE WOHMANN'IN *DIE KLAVIERSTUNDE*
ADLI ÖYKÜLERİNDE GÜNDELİK YAŞAMIN
BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Gürsel UYANIK*

Özet: Günümüz insanı, gündelik yaşamın oluşturduğu katı kalıplar arasına sıkışmış konumdadır. Çalışma düzeni, evlilik, çocuklar, sorumluluklar ve görevler, çağdaş birey üzerinde baskı mekanizmasına dönmüştür. İnsanın, daha iyi yaşamak, daha mutlu olmak amacıyla, kendi elleriyle oluşturduğu sistemin dışına çıkamadığı gözlenir. İncelemeye çalıştığımız her iki öyküde de, insanların gündelik yaşamın tekdüze, baskıcı ve boğucu yapısından kaçma düşünceleri olduğu, düşüncelerini hiçbir zaman eyleme dönüştüremedikleri, bu düşüncelerle ancak oynayabildikleri saptanır. Yaşadıkları gerçekler ile iç dünyalarında taşıdıkları özlemler arasında sürekli bir gerilim vardır. İnsanı mutlu etmesi beklenen ve yine insan tarafından oluşturulan kuralların, bireyi boyunduruğu altına aldığı ve köle durumuna soktuğu gözlenir.

Anahtar Sözcükler: Gündelik yaşam, çalışma düzeni, sorumluluklar, kurallar, özlemler.

‘Gündelik olan’, ‘gündelik yaşam’ gibi kavramları derinlemesine bir çözümlenmeden geçirmeden sıkça kullanırız. Bu kavramların değişmezliği, tekdüzeliği, aynı şeylerin tekrarını, anlamlı ve heyecan verici türden eylemlerin eksikliğini ya da yokluğunu imlediği herkesçe bilinir. Kendinden sonra gelen kavramı olumsuzlaştırdığı için, ‘gündelik’ sözcüğünün insanlar üzerinde genellikle olumsuz bir etki yarattığı söylenebilir. Örneğin gündelik dil denildiğinde, retorik sanatının izlerini taşımayan sıradan bir dilden bahsedildiği düşünülür. Alışılmış olanı, alışılmış olanın çekilmezliğini anlatan gündelik yaşam, aynı zamanda mantıklı ve heyecan verici eylemlerin eksikliğine de işaret eder. Bu tekdüze yaşamın içine çalışma düzenini, üretimsel bir yanı olmayan ev işlerini, yeme, uyuma, gazete okuma, televizyon seyretme gibi etkinlikleri katabiliriz. Her gün yaptıklarımız, yaşadıklarımızdır gündelik olan. Davranış biçimlerimizin oluşturduğu bir dizgedir. Gündelik yaşamın ya da gündelik olanın ayırımına varılması, bakış açısının daraltılmasıyla, başka bir deyişle, gündelik yaşama tutulan kameranın yaklaşmasıyla olasıdır. Gündelik yaşam, kendiliğinden gelişen veya oluşan düşünce ve davranış biçimidir; yaşamı bilinçsizlik içine, değişmeyen, tekdüze kalıba sokan bir kurgudur. Bireyin yaşamında büyük bir alana sahiptir.

* Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üni., Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı ABD.

Buraya kadar bahsettiklerimiz gündelik yaşamın sıradan bir bakış açısıyla tanımlamasına yönelik bilgiler olarak değerlendirilebilir. Bunların ötesinde gündelik yaşamın felsefi boyutunu irdeleyen yaklaşımlar ve tanımlamalar da vardır. Bu tanımlamalarda Karl Marx'ın felsefi görüşlerinin etkin bir biçimde rol oynadıkları kolayca görülebilmektedir. Marx'ın öğrencisi ve gündelik yaşam üzerine kuramsal çalışmaları olan Agnes Heller, çoğu insanın gündelik yaşamı gerçek yaşam olarak algıladığını belirtir. Onun gündelik yaşamla ilgili görüşleri, alışılmış betimlemelerin çok daha ötesinde bir anlam taşır:

“Toplumu yeniden oluşturabilmek için, bireyin birey olarak kendini yeniden üretmesi gereklidir. Gündelik yaşam, toplumsal yeniden üretim olanaklarını sağlayan bireyin, kendini yeniden üretebilmek için yapmış olduğu etkinliklerinin bir bütünüdür. Ancak bu, hiçbir zaman her toplumdaki gündelik yaşamın içeriksel ve yapısal bakımdan her birey için aynı olduğu anlamına gelmez (Heller, 1978: s. 24).

Tek tek bireylerin üretiminin olmadığı ne bir toplum ne de kendi üretimi olmadan var olabilen birey vardır. Her toplumun kendine özgü gündelik yaşam biçimi, toplumsal çalışma dizgesi içinde her bireyin de bir gündelik yaşamı vardır. Ancak hiçbir zaman bir toplumdaki gündelik yaşam biçiminin diğer toplumdaki ile özdeş olduğu savlanamaz. Heller, gündelik yaşamı tanımlarken, ‘çalışmayı’ gündelik bir etkinlik olarak görür. Toplum içindeki bireyler kendilerini yeniden üretebilmek, üretime katkıda bulunmak için çalışmak zorundadır. Bu bakımdan iş, bireyin yeniden üretimi için gerekli bir öğedir, gündelik bir etkinliktir (Heller, 1978: s. 25). Henri Lefebvre ise gündelik yaşamın tekrarlardan oluştuğunu, bu tekrarların iş ve iş-dışı davranışlarda, mekanik hareketlerde -ellerin ve vücudun hareketleri, parçaların ve tertibatların hareketleri, rotasyon veya gidiş-gelişler- yansıdığını vurgulayarak, saatlerin, günlerin haftaların, ayların, yılların, çizgisel ve döngüsel tekrarların doğal zamanın ve akılcı zamanın gündelik yaşam için oynadığı rollere işaret eder. Lefebvre, Heller gibi üretimin önemine vurguda bulunarak, yaratıcı etkinliğin, daha açık bir deyişle, üretimin incelenmesinin, bizleri yeniden üretimin çözümlenmesine yani nesnelere ve yapıtları üreten etkinliklerin kendilerini yeniden ürettikleri, kendilerini kuran ilişkilere yeniden başladıkları, bu ilişkileri yeniden ele aldıkları ya da tersine kademeli değişiklikler veya sıçrayışlarla dönüştürdükleri koşulların çözümlenmesine götürdüğünü belirtir (Lefebvre, 1996: s. 25).

Bu tanımlamalardan sonra, gündelik yaşamın diğer disiplinler tarafından nasıl kullanıldığına kısa da olsa bakmanın yerinde olacağı görüşündeyiz. Son iki yüzyıl içinde düşünce tarihi paradigmatik olarak önemli bir değişim yaşar. Büyük, yüce, spektaküler ve tarihsel olanın yerine; doğal, küçük, sıradan ve gündelik olanın tematikleştirildiği dikkatleri üzerine çeker. İmparatorlukların çökmesi,

yaşanan yeni devrimler, dinsel bazı tabuların yıkılması, dünyanın yaşadığı ekonomik krizler, işsizlik ve kanlı savaşlar büyük, yüce ve tarihsel olana yönelik güvenin sarsılmasına neden olur. Kısaca düşüncenin merkezi yer değiştirir; düşünce, yaşamın ve bilincin verilerine yaklaşmak üzere spekülasyonu terk eder, ampirik ve pratik gerçekliğe yönelir. 19. yüzyılda Marx'ın yapıtları bu değişimde etkin rol oynarlar. Marx, diğer nesnelere yanı sıra, serbest rekabetçi kapitalizmin toplumsal çerçevesi içinde emekçilerin gerçek yaşamını ve bu yaşamın ikili yönünü, yani üretim etkinliğini ve üstesinden gelmesi gereken yanılsamaları inceleyerek (Lefebvre, 1978: s. 18) sözünü ettiğimiz bu değişimin tohumlarını atmış olur.

Günümüz felsefesinde fenomenoloji yoluyla gündelik algılama, gündelik yargılama ve gündelik davranış biçimleri ayrıntılı olarak tanımlanır. Bu türden çalışmaların Edmund Husserl'in *Logische Untersuchungen* (1901), *Die Idee der Phänomenologie* (1907), *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* (1913) adlı yapıt ve yazılarına dayandığı görülür (Sepp, 1988: s. 36). Bir yüzyıl sonra bile Husserl ve onun düşüncelerini savunanların çalışmaları hermenötik disiplinler üzerinde etkili olmaya devam eder. Kendi okulunu oluşturan söz konusu çalışmalar, günümüze kadar ilk etkisinden pek bir şey kaybetmeden işlevselliğini sürdürür. Fenomenolojik araştırmalar eskiden olduğu gibi günümüzde de oldukça verimli sonuçlar almaktadır. Bunda günümüz medya araştırmalarının bu yöntemle yeni çalışma olanakları sunmasının büyük payı olduğu görülür. Fenomenolojinin doğal olanla ilgilendiği, bundan dolayı da kendi yapısı içinde anlaşılmasını felsefi sorun haline getirdiği kolaylıkla söylenebilir.

20. yüzyıl sosyolojisine bakıldığında ise onun iki noktada gündelik olanın sosyolojisi olduğu söylenir: Birincisi güdümlü ya da Marxist sosyoloji, ikincisi ise fenomenolojik sosyoloji. Birinci disiplin, gündelik yaşamı iç sıkıcı, monoton ve düzeltilmesi gereken bir olgu olarak algılamak, ikincisi gündelik yaşamı vazgeçilemeyen, her türlü politik çekişme ve değerlendirmelerden uzak, yaşamın donuk, sabit yanı olarak görür. Güdümlü sosyolojinin ampirik, fenomenolojik sosyolojinin ise aşkın bir yapıya sahip olduğu gözlenir. Ampirik gündelik, tarihsel gerçeklik olarak değerlendirilirken, aşkınsal gündelik bu gerçekliğin oluşturulamayacağı olasılığının koşulu olarak görülür (Henze, 1995: s. 15).

Dilbilim için gündelik yaşam, gündelik dilin ve diyalektlerin konuşulduğu alandır. 19. yüzyılın diltarihi araştırmalarına bağlı olarak, diyalekt ve onun konuşulduğu alanların, önemli araştırma konularından birini oluşturduğu kolayca söylenebilir. Almanya'da yapılan ilk çalışmalar arasında Jacob Grimm'in *Deutsche Grammatik* (1819-37), F. J. Stalder'in *Schweizerisches Idiotikon* (1806-12) ve Johann Andreas Schmeller'in *Die Mundarten Bayerns grammatik dargestellt* (1821), *Bayerisches Wörterbuch* (1827-37) adlı yapıtları sayılabilir. 20. yüzyılda sözü edilen gündelik dile ilintili olarak, bilimsel dilin eleştirisini yapan yeni bir hareketlilik yaşanır. Bu

dilsel ve felsefi hareketin ilk dökümanları arasına 1903 yılında yayımlanan George Eduard Moore'in bilimsel araştırması *The Refutation of Idealism* (Moore, 1903: s. 433-453) katılabilir. Sözü edilen araştırmanın özünü oluşturan sağduyu-felsefesi, sadece dili değil, tersine gündelik yaşamın oluşturduğu koşulları da eleştirinin ölçüsü yapar. Yapıtın Wittgenstein ve Austin gibi dilbilimcilerin teorileri üzerinde etkili olduğu bilinmektedir.

Gündelik yaşamla ilgili yazınsal bağlamda ilk örnekler 18. yüzyılda Marivaux, Richardson, Fielding ve Sterne'in yapıtlarında verilir. Werner Jung'a göre yazınsal düzlemde ele alınan gündelik yaşam, ayrıntının, sansasyonel olmayanın, devamlı ve sabit, sıradan ve görülebilir olanın yansıtılması üzerine kuruludur (Jung, 1994: s. 122). Bu, herkesin bildiği şurada ya da burada, dün ya da bugün, şu ya da bu şekilde ortaya çıkan görünümlerin gerçekçi bir biçimde yeniden sunulmasıdır. Paragrafın ilk cümlesinde saydığımız yazarlara ek olarak Xavier de Maistre adını da anabiliriz. Maistre, *Voyage autour de ma chambre - Reise um mein Zimmer-* (Maistre, 1991) adlı yapıtında bir oda içinde nesnelere arasında yapılan yolculuğu anlatır. De Maistre'nin sıradan ve alışılmış olana ilgisi, tarihsel yönelimlere yönelik yazınsal bir tepki olarak ortaya çıkar. Alman yazını için Chr. F. Gellert'in *Das Leben der schwedischen Gräfin G.* (1747-48) 19. ve 20. yüzyıllarda yoğun biçimde kullanılan gündelik yazının ilk örneği olarak görülür.

Yazın tarihinin, Biedermeier döneminden başlayarak, Realizm, Naturalizm, Empresyonizm'den Yeni Nesnelciğe, Sosyalist Realizme, 60'lı ve 70'li yıllardaki Öğrenci yazınına kadar uzanan bir alan içinde, gündelik yaşamın yazınsal yapıtlarda sıkça ele alındığı savı, Hans Peter Thurn tarafından da onaylanır (Thurn, 1978: ss. 325-352). 19. yüzyıl yazınında Gustave Flaubert'in ve Gustav Freytag'ın romanları gündelik yaşam üzerine kaleme alınmış en uygun örneklerdir. Bu arada Adelbert Stifter'in öyküleri de Helmut Bachmaier'e göre yazınsal fenomenolojinin ilk örnekleri arasında yer alır (Bachmaier, 1994: s. 363). Stifter'in takipçisi olarak Eduard von Kayserling görülür. Kayserling yapıtlarında yapısal ve içeriksel açıdan şaşırtıcı biçimde Husserl'e öykünür. Hugo von Hoffmannsthal sıradan olanı ve görüleni dilsel açıdan yeniden *Chandos Briefe* de (1902) bulduğu için bu bağlamda önemli bir yazardır. Yazınsal fenomenoloji modern Avusturya yazınında da Thomas Bernhard'ın *Das Kalkwerk* (1970) ve Gert Jonke'nin *Sanftwut oder der Ohrenmaschinist* (1990) adlı yapıtlarında kendini gösterir. Çağdaş yazında ise zaman zaman bireyin gündelik yaşamı içinde sahip olduğu bir takım korkulardan bahsedildiği dikkatleri çeker. Yazınsal alanda gündelik yaşamın korku boyutu Eduard Husserl'in öğrencisi Martin Heidegger'in önemli yapıtı *Sein und Zeit*'a (Heidegger, 1984) dayandığı gözlenir. Heidegger'e göre insan varlığının temel esaslarından olan korku ve ölüm, çağdaş yapıtların önemle üzerinde durdukları asıl izlekler arasında yer alır.

Gündelik yaşamla ilgili tanımlamalara ve onun değişik disiplinler tarafından nasıl kullanıldığına kısaca değindikten sonra, Peter Bichsel'in *San*

Salvador (Bichsel, 1964) ve Gabriele Wohmann'ın *Die Klavierstunde* (Wohmann, 1975) adlı öykülerinde gündelik yaşamın birey üzerindeki etkilerine bakabiliriz. Toplumunu oluşturan kesimlerin temsilcileri olan bir erkek, bir kadın ve bir çocuğun gündelik yaşamının anlatılıyor olması, adı geçen öykülerin seçiminde bizi yönlendirdiğini belirtmemiz gerekiyor.

Peter Bichsel'in *San Salvador* adlı öyküsü, adının Paul olduğunu daha sonra öğrendiğimiz bir adamın satın aldığı dolmakalemlerle, bir kağıt üzerine rastgele bir şeyler karalamasıyla başlar. Gelişi-güzel attığı imzalardan, adının baş harflerini, anne ve babasının adreslerini yazdıktan sonra, eşine, "Burası benim için çok soğuk, Güney Amerika'ya gidiyorum."(s.7) cümlesini yazmasıyla devam eder. İlk aşamada cümlenin vermek istediği iletiyi almakta güçlük çeken okur, öykünün tamamını okuduktan sonra cümlenin ne demek istediğini kolaylıkla anlar. Adamın sıkıntılı olduğunu, içinde bulunduğu ortamdan pek de mutlu olmadığını saptar ve onu daha yakından tanımaya başlar. Kahramanın içinde bulunduğu ortamdan sıkıldığı için uzaklaşmak istediğinin ayırımına varır.

Gerçekten de öykü kahramanı Paul, San Salvador'a gidecek midir? Yoksa gitme düşünceleriyle kendini oyalamakta mıdır? Okurun kafasında oluşan bu türden sorular çok geçmeden yanıtını bulur. Paul, Güney Amerika'ya gitmek yerine kalmayı benimser, düşündüğü şeyleri eyleme dönüştüremez. Adamın bu türden düşüncelerle yalnızca oynadığını, gitme cesaretinden ve gücünden yoksun olduğunu saptarız. Başka bir açıdan yani Heidegger'in korku ve ölüm içerikli varoluşçu felsefesiyle baktığımızda ise kahramanın, kendini boğan, bunaltan gündelik yaşamın tutsaklığını, elinin altındaki olanakların yok olacağı ya da sahip olduğu kurulu düzenin yıkılacağı korkusuyla kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Paul, eşi Hildegard'ın her gün aynı saatte eve dönmesini, kapıyı açtıktan sonra yüzüklü eliyle düşen saçlarını geriye atmasını, mantosunun düğmelerini çözerek giriş boyunca yürümesini, son olarak "çocuklar yattılar mı?"(s.9) demesini kaldıramaz duruma gelir. Değişmeyen, yeni bir şey getirmeyen, her gün yinelenen bu yaşam Paul'u sıkıştırır. İşte bu nedenle Paul karısını beklerken, yukarıda verdiğimiz cümleyi bir kağıt parçasına yazıp masanın üzerine koymayı ve oradan ayrılmayı tasarlar. Oysa Paul ve Hildegard arasında geçimsizliğe, sevgisizliğe dayalı bir sorun yoktur. Bichsel'in burada vurgulamak istediği nokta, tekdüze yaşamın sevgiyi, ilişkiyi, evliliği nasıl zehirlediği ve öldürdüğüdür. Öyküde anahtar özelliği taşıyan yukarıda alıntıladığımız cümleyle Paul, bir gününün diğerinden farklı olmadığı yaşamının artık onu bıktırdığını ve bu yaşamdan kaçıp kurtulmayı arzu ettiğini belirtmek ister.

Tekdüze yaşam karşısında ezilen ve bunalan bireyin bir temsilcisi olarak sahnededir Paul. Hızla ilerleyen teknolojinin sonucu olarak her gün yinelenen yaşamın bir parçası haline gelir; çağdaş bireyin yaşadığı sıkıntıların yansıtılmasında önemli bir rol üstlenir. Bugün sanayileşmiş ülkelerde çalışma,

gündelik yaşam alanının en egemen ve en önemli parçalarından biridir. Bu nedenle çalışma düzeninin bir parçası haline gelen insan, gündelik yaşamın koyduğu katı ve acımasız kurallar karşısında sorunlu ve sıkıntılıdır. Artık kendini yalnız, mutsuz ve baskı altında hissetmeye başlamıştır. Bilimsel ve teknolojik alandaki olağanüstü gelişmeler, bireyin güven duygusunu sarsar ve onu yeni yeni arayışlar içine iter. Birey, günden güne ilerleyen teknolojinin ve bilimin boyunduruğu altına girerek, kendi kişiliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

Günümüzün en önemli düşünürlerinden biri olan Sigmund Freud baskı ile uygarlık arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğunu ileri sürer, çağdaş insanın gelişmeler karşısında içine düştüğü çatışmaya, gerilime ve baskıya dikkat çeker (Horney, 1980: s. 14). İçinde yaşadığı, aslında yaşayamadığı toplum bireyi boğmaya ve yutmaya başlamıştır. Birey, söz konusu baskı sonucu toplumdan uzaklaşmakla toplumun bir üyesi olmak, kendinden, sorumluluklarından, sahip olduğu bir takım bağlarından kaçmakla onlara bağlı kalmak arasında sürekli mekik dokur. Sözü edilen gel-gitleri yoğun bir biçimde yaşayan Paul'un, eşi Hildegard ile ilişkisi de saydığımız nedenlerden dolayı belirli kalıplar arasına sıkışıp kalır.

Monoton yaşam, evliliklerini olumsuz yönde etkiler, ilişkilerinde bir kopukluğun, daha açık bir deyişle iletişimsizliğin varlığı hissedilir. Hem Paul'un ve hem de eşi Hildegard'ın birbirleriyle konuşma, sıkıntı ve sorunlarını paylaşma yetisinden yoksun oldukları, en azından önceleri var olan bu yetiyi daha sonra kaybettikleri görülür. İlişkileri eski heyecan ve canlılığını kaybetmiştir. Her ikisi de duygu, düşünce ve sorunlarını birbirlerine açamaz, bu kapalılık onları neredeyse birbirine yabancılaştırır. Paul, gündelik yaşamın koyduğu değişmeyen, katı ve acımasız kuralların baskısı altında özne olma özelliğini yitirir, silikleşir. Bir bakıma, diğer insanların gözünde, özellikle de eşi Hildegard'ın gözünde eski haliyle görülmediği, eskidiği ve değersizleştiği düşüncesine kapılmaya başlar. Donuk ve durağan yaşam içinde karısından doğrudan göremediği ilgi ve yakınlığı hayalinde oluşturduğu bir tabloda test etmek ister. Bu ruh hali içinde Güney Amerika'ya gitmiş olmasının karısı tarafından nasıl karşılanacağını ve karısının tepkisinin ne olacağını merak eder:

Saat 9 30 da Hildegard eve gelecek. Şu anda saat 9. Yazıyı okuyacak, belki korkuya kapılacak, belki de Güney Amerika masalına inanmayacak, ama yine de dolapdaki gömlekleri sayacak ve gerçekten bir şeylerin olduğunu düşünecektir.

"Löwen"e telefon edecek.

"Löwen" çarşambaları kapalıdır.

Gülümseyecek, kuşkulanacak, belki de sonunda kabullenecektir (s.8).

Bichsel, Paul'un ne tür bir iş yaptığını belirtmemiş olmasına karşın, düzenli bir işi olduğunu belirlemede zorluk çekmiyoruz. Hildegard'ın da çalışan bir bayan olarak sahneye çıkartıldığını görüyoruz. Kilise korosunda görev yapan Hildegard, her gün saat 9.30'da eve gelir. Kadının bu dakikliği ve geldikten sonra evde her gün aynı davranışları sergilemesi, kocası Paul ile aralarındaki ilişkinin mekanikleştiğini, eski özelliğini yitirdiğini düşünmemize neden olur. Her şeyin belirli kurallar ve kalıplar içinde yaşanıyor olması, Paul'u sıkıp boğar, özgürlüğünü elinden alır. Kurulu düzeni değiştiremeyen Paul, ancak düşlem gücüyle ondan kaçmayı denemekte, fakat düşlediği şeyleri hiçbir zaman eyleme dönüştürememektedir. Kurulu bu yapının, kahramanı bunaltması yanında, onun tedirgin ve korkak bir kişi haline gelmesinde de etkili olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Öykü, Batı toplumu ölçülerine uygun evlilik yapmış bir çiftten söz eder. Yazarın, evli ve çocukları olan böyle bir çifti sahneye koyması, özellikle dikkatleri üzerine çeker ve okuru bu nokta üzerinde düşünmeye iter. Okur, yapılan evliliğin karşılıklı sevgiye dayalı bir biçimde gerçekleştiğini düşünmekte haklıdır. Çünkü Batı toplumunda yaşayan çiftlerin iki çocuğa sahip olmasını başka biçimlerde açıklamak pek doğru gözüküyor. Ancak sevgiye dayalı kurulduğunu düşündüğümüz evliliğin, zamanla eski özelliğini kaybettiğini algılıyoruz. Bu nedenle evlilik kurumundaki sorunların nedenini, yazarın sevgiye yönelik olumsuz bakış açısına sahip olduğu düşüncesinde aramak yerine, evlilik kurumunun sevgiyi yok eden, yeniliğe ve değişime kapalı donuk yanına yönelik eleştirisinde aramak daha doğru gözüküyor.

Örtülü de olsa Bichsel, sorumluluk ve yükümlülük değerlerine tutsak, yeniliğe ve değişime kapalı evlilik kurumunun bireyler üzerinde bir yük haline dönüştüğünü söylemeye çalışır. Evlenen kişiler belirli bir kalıba, düzene ve sorumluluk altına girmektedirler. Bichsel'e göre, söz konusu sorumluluklar ve kurulan düzen, hem kadın ve hem de erkek üzerinde giderek taşınmaz yükler oluşturarak çiftlerin yaşamını monoton bir hale sokar. Evlilik kurgusunun bir sonucu olarak paylaşılan ev ve ev ortamı, Paul'un içinde bulunduğu yaşamla, gitmeye çalıştığı San Salvador arasında karşıtlık oluşturur. Bu karşıtlık Bichsel tarafından bilinçli bir biçimde yaratılarak, Paul'un ruh dünyasındaki gerilimler daha açık biçimde yansıtılmaya çalışılır.

Ev ortamı, gündelik yaşamı simgeleyen bir motif konumundadır. Sahne görevini de üstlenen ev, her türden yeniliğe kapalı, her gün aynı şeylerin tekrarlandığı bir yerdir. Başka bir anlatımla bireyleri kendine tutsak eden bir özelliğe sahiptir. Paul ve Hildegard çiftine herhangi bir yenilik sunmaktan uzakta, tersine onlar için bir tutukevi özelliği taşımaktadır. Paul ve Hildegard'ın sevgiye dayalı kurduklarını savlayabileceğimiz evlilikleri, zamanla eski içeriğini kaybeder. Daha çok bu nedenle uzaklara gitmeyi tasarlar Paul. Ancak gündelik yaşamın koyduğu kurallara bağımlılık ve bu bağımlılığın kişiliğinde oluşturduğu korkaklık ve pasiflik, kaçıp kurtulmak istediği evlilik tutsaklığını aşmasına engel olur. Burada Nilüfer Kuruyazıcı'nın, Max Frisch'in

oyunlarındaki evlilik kurumlarıyla ilgili kaleme aldığı cümlelerin, Bichsel'in anlatmaya çalıştığı evlilik kurumunu da betimlediği rahatlıkla söylenebilir.

“Evlilik bir görev, gündelik yaşam için bir yöntem, yaşama biçimi olarak nitelendiriliyor. İnsanların tüm yaşantısını da bu görevler sınırlıyor. Kişiler evlilik zinciri içine girip onun bir parçası oldu mu, günleri de bir zincirin halkaları gibi birbirinin aynı olarak akıp gidiyor. Her şey değişmeyen bir yineleme içinde. Zaman geçse de bir yenilik getirmiyor” (Kuruyazıcı, 1979: s. 11).

Tekdüzeliği oluşturan nedenlerden biri olan yineleme olgusu, her iki öyküde de dikkat çeken önemli bir nokta konumundadır. Özellikle ana kahramanlar, yinelenen olay ya da olgular karşısında çaresiz, güçsüz ve cesaretsiz kalırlar. Onlar yineleme çarkını kırabilecek, bu çarkın acımasızca sıkı ve boğan dişlilerinden kurtulabilecek güce sahip değildir. Bir başka anlatımla, bu kişiler yineleme çarkı içinde bireysel özelliklerini öne çıkarmayı, bireysel davranışlar sergilemeyi başaramaz, tersine yineleme çarkına tutsak dönüp dururlar. *San Salvador*'da Paul'un her gün aynı saatlerde ve aynı duygu ve düşünceler içinde eşini beklemesi, eşinin yine aynı biçimde her gün aynı saatlerde eve gelmesi, bilinen davranışları sergilemesi sürekli yinelenen sahneler olarak karşımızdadır.

Gabriele Wohmann'ın *Die Klavierstunde* adlı öyküsünde de yinelenen ve bireyin yaşamını sıkıcı hale sokan benzer tablolarla karşılaşılır. Wohmann'ın 1966 yılında yazdığı öykü, bir piyano öğretmenin piyano dersi öncesi ruh halinden ve yaklaşan piyano dersinden kaçmak isteyen bir öğrencinin yaşadığı içsel çatışmalardan bahseder. Söz konusu içsel çatışmaların her gün tekrar eden derslerden önce yaşanıyor olması ilgi çekicidir. Çalışmayı gündelik yaşam alanına sokan Heller'in görüşlerinden yola çıkarak, öğretmen ve öğrencinin eğitim amaçlı da olsa yaptıkları derslerin, gündelik etkinlikler arasına girdiğini söyleyebiliriz. Öykünün ana kahramanlarından biri olan öğrenci, istemeye istemeye piyano dersi almaya gider. Beyni gitme komutunu vermemiş olmasına karşın, bacakları beyne isyan edencesine onu ders alacağı piyano öğretmenin evine sürükler. Öğrencinin, *San Salvador* adlı öyküdeki Paul'un uzaklara gitme arzusunda olduğu gibi, piyano dersine gitmeme, özgür olma arzusu vardır. Ancak bu arzu ve istek yalnızca düşünce düzeyinde kalır, bir eyleme dönüşmez. Anlatıcı, öğrencinin düşüncelerini şu şekilde dışavurur:

Arada bir dikiliyordu ve içinde geri dönme, gitmeme olasılığının ağır bastığını hissediyordu. Korkudan ağzı kupkuruydu: Gerçekten böyle bir şeyi yapabiliirdi. Yalnızdı; onu gözetleyen kimse de yoktu. Yapabiliirdi bunu. Sonucunda ne olacaksa oldu, fark etmezdi. Dikildi sessizce, ileriye doğru baktı uzunca ve gırtlığında biriken

tükürüğü yuttu. Oraya gitmesine gerek yoktu, karşı koyabilirdi. Bir saatlik olası özgürlük, bütün bir öğleden sonraki olası tutsaklıktan daha ağır basıyordu. Yapmaya değerdi (s.67).

Günümüz çocuklarının karşı karşıya olduğu sorun ve sıkıntıları yansıtmak amacıyla, bütün çocukların temsilcisi olduğunu düşündüğümüz kahramanın adı, yazar tarafından bilinçli olarak belirtilmemiştir. Aynı düşünceyle olsa gerek öyküde yer alan bayan öğretmenin adını da öğrenemiyoruz. O, bütün öğretmenlerin temsilcisidir. Duygu ve düşüncelerinin derse gitmeme üzerine yoğunlaştığımız belirlediğimiz çocuğun, Paul'un Güney Amerika'ya gitmeyi isteyip gitmeyişinde olduğu gibi, derse gitmek istememesine karşın, gündelik yaşamın oluşturduğu dizgenin dışına çıkamayarak sonunda ona boyun eğdiği ve derse gittiği görülür. Aynı anda hem çocuğu hem de öğretmeni gözlemleyen anlatıcı, değişmeli bir biçimde öyküyü anlatır. Piyano dersi verecek öğretmen de aslında ders vermeye pek istekli biri değildir. O da istemeye istemeye ders vermek durumunda hisseder kendini. Ders saati yaklaşırken boş ve anlamsız hareketler yapmaya başlar, kafasına ağrılar girer, gergin bir bekleyiş içindedir:

Baş ağrısı, katlanılmaz boyutlarda. Piyanonun üzerindeki siyah örtüyü kaldırdı, sararmış bir fotoğrafı piyano pervazının üzerine dikkatlice yerleştirdi, işaret parmağının turnağıyla, baş parmağının üzerindeki yuvarlak bir alanı kaşdı (s.69). Baş ağrısı, katlanılmaz boyutlarda. Onu geri göndermeliyim, iğrenç küçük herif (s.70).

Bichsel'in öyküsünde olduğu gibi, Wohmann da öğretmen-öğrenci ilişkisinden yola çıkarak, gündelik yaşamın ikili ilişkileri nasıl etkilediğine dikkat çeker. Kadın-erkek, öğretmen-öğrenci arasındaki ikili ilişkinin, gündelik yaşamın donukluğu ve kalıpsal yapısı yüzünden nasıl bozulduğu ve tarafları birbirinden nasıl soğuttuğu, hatta birbirinden nefretle uzaklaştırdığı açık biçimde vurgulanır. Hem öğrencinin hem de öğretmenin istemi dışında gerçekleşen piyano dersleri sürekli olarak yinelenir. Her iki kahraman bu yinelenen çarkın dışına çıkamaz, tekdüze yaşamlarının boyunduruğundan kurtulamazlar. Yinelemenin kısır döngüsüne kapılan bireylerin varlıklarını yitirdikleri, nerdeyse kuklaştıkları ve tutsaklaştıkları vurgulanır. Bu kişilerin kendi üzerlerindeki irade ve güçleri ellerinden alınmıştır sanki. Gündelik yaşamın onlar için oluşturduğu kalıplar içinde eriyip yok olurlar. Kendileri olma, kendilerini yaşama şansları yok gibidir. Tekrarlardan oluşan yaşamları onlara yeni bir şey sunmaz, tersine onları daha fazla ezer. Bireyler değişmeyen bu yaşama uymak zorunda kalırlar. Aslında her iki yazar da ortaya koydukları tablolarla, çağdaş bireyin içine düştüğü çıkmazı gözler önüne sermeye çalışırlar. Sorunu derinlikli bir biçimde ortaya koymalarına karşın, çözümler sunmadıkları, çözümleri okura bıraktıkları saptanır. Ancak kahramanlara, sözü

edilen türden yaşamdan kaçmak, kurtulmak için yalnızca düş kurdurdukları görülür. Bu yolla okura, sorun için başka çözüm olanakları olabileceği iletisini vermeyi de ihmal etmezler.

Yaşamı düzene sokmak, karşılıklı saygı içinde güzel bir yaşam sürdürülebilmek için insanların bir takım kurallar oluşturduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Hem Wohmann'ın *Die Klavierstunde* hem de Bichsel'in *San Salvador* adlı öykülerinde söz konusu kuralların kişilerin yaşamlarını yaşanılmaz hale soktuğu, özgürlüklerini kısıtladığı ya da diledikleri yaşama uzak kalmalarına neden olduğu görülür. Wohmann ve Bichsel, öykülerinde yarattıkları kahramanları, gündelik yaşamın dayattığı kurallara tutsak, pasif ve korkak kişilik özellikleriyle sahneye koyarlar. Onlar tekdüze yaşamın boyunduruğu altında kalarak, yaşamlarını güzelleştirecek, zenginleştirecek yeni eylemler geliştiremezler. Zaman zaman bunaldıkları yaşamdan kaçmayı düşlerler; ancak kurulu düzenin dışına çıkmaları onların sonu anlamına geleceğinden bu düzenin dışına çıkamazlar.

Öykülerde sahneye çıkan kişilerin hemen hepsinin, gündelik yaşamın onlar için çizdiği sınırlı alan içinde kaldıkları, daha açık bir deyişle, gündelik yaşamın baskısı altında ezildikleri görülür. Kahramanların bu durumda olmalarının nedenleri, sürekli tekrarlanan ve tekdüzeleşen gündelik yaşamın kişilerin değişik düşünce ve eylem geliştirmelerine engel olmasında gizlidir. Kişiler, içinde kıvrandıkları yaşamı sevmemelerine karşın, bu yaşamdan kopmaya, koyduğu katı ve acımasız yaptırımların dışına çıkmaya cesaret edemezler. Ancak yeni ve başka bir yaşama özlem duydukları, böyle bir yaşamı düşledikleri dikkatlerden kaçmaz. İçinde bunaldıkları yaşam ile düşledikleri yaşam arasında sürekli bir gerilim vardır. Söz konusu gerilimi yaşamlarının her alanında görmek olasıdır.

Düşledikleri yaşamın onları daha fazla mutlu edeceğini ileri sürmek de pek mantıklı görünmüyor. Her iki öyküde de bu yönde bir işaret bulmak hemen hemen olanaksız gibi. Ancak yazarların, kahramanları egemenliği altına alan, boğan ve bunaltan tekdüze yaşamın karşıtı olarak düşsel bir yaşam göstermeyi denedikleri saptanır. Özlenen ve düşlenen yaşama ise hiçbir zaman ulaşamadığı görülür. Kişiler taşıdıkları özlem ve düşlerle, tekdüze yaşamın çarkları arasında kaybolurlar. Özledikleri ve düşledikleri yaşama ulaşamayarak, yaşamın olumsuz yanını yani tekdüze yanını benimsemek durumunda kalırlar. Onları bu seçimi yapmaya iten nedenin, varolma savaşında yenik düşmeme; işini, evini, eğitimini, kısaca kurulu düzenini kaybetmeme korkusu olduğu da söylenebilir.

Her iki öykünün ortak noktalarından biri de olay (Handlung) yerine, durum (Situation) betimlemelerine yer vermesidir. Geleneksel anlamda bir öykü, öykü başlangıcı, gerilim, doruk noktası ve çözülme gibi aşamalar yoktur. Ağırlık daha çok kişilerin üzerine, daha açık bir deyişle, kişilerin iç dünyalarına kaydırılmış, onların duygu ve düşüncelerinden yola çıkılarak özellikleri ve sorunları ortaya konulmuştur. Yazarların ikisinin de, çağdaş bireyin yaşadığı

sorunları klasik öykü kurgusu yerine modern kurguyla anlatmayı denedikleri söylenebilir. *San Salvador*'da Paul'un akşam saatlerinde –kısa bir süre- kilise korosundaki eşi Hildegard'ın eve dönüşünü beklerken içinden geçirdiği düşünceleri, taşıdığı sıkıntıları ve gerilimleri okurken, *Die Klavierstunde* de bir öğrenciyle öğretmenin piyano dersi öncesi ruhsal dünyalarında neler geçirdiklerini öğreniriz. Öğrencinin derse gitmek istememesine karşın, derse gittiğini, öğretmenin ders yapma istek ve arzusunun olmamasına karşın kendini ders yapmak zorunda hissettiğini fark ederiz. Öykülerde yer alan kahramanların hergün yaşadıklarının dışında başka şeylere –uzaklara gitmek ya da yapılması gerekenleri yapmamak gibi- özlem duydukları, bu özlemlerini gerçekleştirme yolunda herhangi bir eyleme kalkışmadıkları, yalnızca kafalarında söz konusu düşüncelerle oynadıklarını görürüz. Kısaca çağdaş yaşamın koyduğu kuralların bireyi sıkıdığı ve boğduğunu, kişilerin bu tutsaklıktan kurtulmak için bazı düşüncelerle ancak oynayabildiklerini saptarız. Çalışmak, öğrenmek her birey için vazgeçilmez değerlerdir. Bu değerlerin bireyi özgürleştirilmesi, sorunlarından kurtarması beklenirken, tersi bir tabloyla karşılaşırız öykülerde. İşte söz konusu bu değerler, bireyin emrinde olması gerekirken, öykülerde bilinçli bir biçimde ters-yüz edilerek, bireyi sorunlu ve güçsüz hale sokarlar.

Abstract: Man is trapped in the strict restrictions set by daily life. Working conditions, marriage, children, responsibilities and duties have been transformed into a mechanism of suppression on the individual. It is observed that, in order to lead a better life and to be happier man, he cannot leave this system which he has formed by his own hands. In both short stories studied, it is obvious that the individuals have a tendency towards escaping from the monotonous suppressive and suffocating structure of daily life but they can never put these thoughts into action but only play with them on the imaginary level. There is constant tension between the reality they live actually and the desires they have in their inner worlds. It is also observed that the rules which are put by men in order to make themselves happy, suppress and enslave them.

Key Words: Daily life, working system, responsibilities, rules, aspirations.

Kaynakça

- Bachmaier, Helmut, (1994); *Nachwort*, in: **Adelbert Stifter: Bunte Steine, Erzählungen**, Stuttgart.
- Bichsel, Peter, (1964); **Eigentlich möchte Frau Blum den Milchmann kennenlernen**, 21. Geschichten, Suhrkamp Verlag, Oldenburg.
- Edward Moore, Georg, (1903); **The Refutation of Idealism**, in: Mind.
- Heidegger, Martin, (1984); **Sein und Zeit**, Tübingen.
- Heller, Agnes, (1978); **Das Alltagsleben**, Versuch einer Erklärung der individuellen Reproduktion, hrg., Hans Joas, Frankfurt am Main.
- Henze, Stefan, (1995); **Der sabotierte Alltag, die phänomenologische Komik**

- Karl Valentins**, Dissertation, Zur Erlangung des akademischen Grades des Doktors der Philosophie an der Universität Konstanz, Philosophische Fakultät.
- Horney, Karen, (1980); **Çağımızın Tedirgin İnsanı**, Çev: Ayda Yörükán, Tur Yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul.
- Jung, Werner, (1994); **Schauderhaft Banalas, über Alltag und Literatur**, Opladen.
- Kuruyazıcı, Nilüfer, (1979); **Max Frisch'in Oyunlarında Kişinin Kendini Gerçekleştirme Çabası**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak., Yay., İstanbul.
- Lefebvre, Henri, (1996); **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev: Işın Gürbüz, Metis Yayınları, Mayıs.
- Maistre, Xavier de, (1991); **Voyage autour de ma chambre (Die Reise um mein Zimmer)**, übers.v. Karl Bindel, Leipzig.
- Sepp, Reiner (hg.), (1988); **Edmund Husserl und die phänomenologische Bewegung, Zeugnisse in Text und Bild**, Freiburg/München.
- Thurn, Hans Peter, (1978); *Literatur und Alltag im 20. Jahrhundert*, in: **Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie**, Sonderheft 20, Opladen.
- Wohmann, Gabriele, (1975); **Ein unwiderstehlicher Mann, Erzählungen**, Rowohlt Verlag, Hamburg.